

Артьомова А.А.,

*студентка 4 курсу юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
(м.Ужгород, Україна)*

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ: АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ

Статтю присвячено базовим аспектам нормативно-правового забезпечення інноваційної діяльності вищих навчальних закладів. Проаналізовано нормативно-правові акти про освітню, наукову, науково-технічну та інноваційну діяльність, висвітлено поняття інноваційної діяльності закладів вищої освіти, основні завдання та пріоритетні напрями їхнього інтегрування в європейський та світовий простори вищої освіти.

***Ключові слова:** інноваційна діяльність, законодавство про інноваційну діяльність, дослідницький університет, вища освіта, нормативно-правова база.*

The article is devoted to basic aspects of legal support of innovative activity of higher education institutions. Author analyzes educational, scientific, technical and innovative activity's legislation. The concept of innovative activity of higher education institutions in Ukraine, its tasks and its priority directions on the path of integration into European and worldwide educational space are highlighted.

***Key words:** innovative activity, innovative activity legislation, research university, higher education, normative-legal base.*

Проблематика інноваційної діяльності вищих навчальних закладів останнім часом привертає особливу увагу науковців. Актуальними та корисними для розуміння суті інновацій є наукові розробки ННІ євроінтеграційних досліджень УжНУ, створені разом з міжнародними партнерами наукового проекту – Жешувським (Польща), Дебреценським (Угорщина), Кошицьким технічним (Словаччина) університетами.

Серед названих розробок передусім можна виокремити видання «Інновації у вищій освіті: вітчизняний і зарубіжний досвід» [8], що підготоване в процесі виконання наукового проекту «Інноваційний університет – інструмент інтеграції в європейський освітній і науковий простір». Його автори зазначають, що глобальні інтеграційні процеси сучасного світу – об'єктивна тенденція розвитку усіх сфер суспільного життя.

Всеохоплюючий характер цих процесів вимагає вироблення управлінських критеріїв на новому етапі розвитку суспільства. Адже процеси глобалізації торкнулися не лише суспільного виробництва, а і культури та духовного життя, освітньої та наукової сфер, ставши визначальними факторами формування способу та якості життя усього світу.

Сьогодні потрібна освіта, що постійно оновлюється – знаннями, технологіями, засобами навчання, організаційними та управлінськими підходами. Саме така освіта є інноваційною, тобто її суть можна передати словами: **«Не наздоганяти минуле, а створювати майбутнє»**.

Нагальною вимогою часу стало формування національної еліти, яка за своїми духовними, інтелектуальними, професійними вимірами була б осередком нації і продукувала зі свого середовища знакові постаті світового рівня. Вони мають слугувати для кожного з нас суспільним еталоном, моральним авторитетом і безкомпромісно захищати економічні, політичні та суспільні інтереси України в умовах глобальних процесів та жорсткої конкуренції.

Підготовка фахівців нової генерації, здатних творчо мислити, швидко орієнтуватися в сучасному насиченому інформаційному просторі, приймати нестандартні рішення, вчитися і розвиватися протягом усього життя – стратегічне завдання вищої школи держави.

На початку ХХІ ст. значно підвищились вимоги до якості освіти і підготовки фахівців. Відомо, що концепція якості вищої освіти синтезує частинні концепції, розроблені в рамках Болонського процесу й системно об'єднані однією метою. Основи Болонського процесу в Європі закладені після Другої світової війни прийняттям Європейської конвенції про еквівалентність дипломів (1953 р.) і протоколу до неї (1964 р.), Європейської культурної конвенції (1954 р.), Конвенції про визнання навчальних курсів, дипломів про вищу освіту і вчених ступенів у державах Європейського регіону (1979 р.), Європейської конвенції про загальну рівнозначність термінів університетської освіти (1990 р.), і Конвенції про визнання кваліфікацій, яка стосується вищої освіти в Європейському регіоні.

Ідеї культурного об'єднання європейських країн та університетів зокрема отримали розвиток у **Великій Хартії університетів** (Magna Charta Universitatum). Пропозиція про її прийняття була ініційована Болонським університетом, який у 1986 р. направив її найстарішим університетам Європи, і останні сприйняли її позитивно.

Цьому сприяло і те, що програмні ідеї Хартії розроблялися університетами без участі інститутів політичної влади і спиралися на фундаментальні цінності європейських університетських традицій. Підсиленню ідей зміцнення зв'язків між вищими навчальними закладами сприяло і долучення до цього процесу неєвропейських університетів.

Для розробки проекту Хартії на зустрічі в Болоньї (червень 1987 р.) делегати 80 європейських університетів створили раду з восьми членів – керівників

провідних європейських університетів та представників Ради Європи. Розробка проекту була завершена в січні 1988 р. в Лісабоні. На цій основі 25 травня 1998 р. міністри вищої освіти Великобританії, Німеччини, Франції та Італії в Парижі прийняли Спільну Сорбонську декларацію [6].

Подальші етапи формування концепції єдиного європейського простору дають підставу стверджувати про системний характер спільних зусиль вищих закладів країн Європи. Свідченням цього є основоположні концептуальні акти, наведені авторами навчального посібника «Концептуальні і правові основи формування європейського освітнього простору» [13], а саме:

- Конвенція про визнання кваліфікацій з вищої освіти в європейському регіоні (Лісабон, 1997 р.);
- Спільна декларація про гармонізацію архітектури європейської системи вищої освіти (Париж, 25 травня 1998 р.);
- Болонська спільна декларація міністрів освіти Європи (Болонья, 19 червня 1999 р.);
- Конференція європейських вищих навчальних закладів і освітніх організацій «Формування майбутнього» (Саламанка, 29-30 березня 2001 р.);
- Празьке комюніке міністрів вищої освіти європейських країн (*Прага, травень 2001 р.*);
- Берлінське комюніке «Створення Європейського простору вищої освіти» (Берлін, 19 вересня 2003 р.);
- Комюніке конференції міністрів країн Європи, відповідальних за сферу вищої освіти «Загальноєвропейський простір вищої освіти – досягнення цілей» (*Берген, 19-20 травня 2005 р.*);
- Комюніке конференції міністрів європейських країн «На шляху до Європейського простору вищої освіти: відповіді на виклики глобалізації» (*Лондон, 16-19 травня 2007 р.*);
- Будапештсько-Віденьська декларація про створення Європейського простору вищої освіти (*Будапешт, Відень, 2010 р.*).

Основою сучасної вищої освіти є безперервний пошук нових і дієвих способів її розвитку та покращення. Інноваційна діяльність вищих навчальних закладів є однією із ключових складових у цих процесах. Інноваційною діяльністю прийнято вважати діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг [10]. Державні органи, до сфери управління яких належать вищі навчальні заклади, формують політику наукової й інноваційної діяльності, яка здійснюється безпосередньо вищими навчальними закладами на засадах автономії.

Інноваційна діяльність провадиться відповідно до законодавства про освітню, наукову, науково-технічну та інноваційну діяльність. Законодавство України

у сфері інноваційної діяльності базується на **Конституції України** [1] і складається із **законів України «Про інноваційну діяльність»**, **«Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки»** [4], **«Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні»** [3] та інші. Інноваційний розвиток вищих навчальних закладів регулює **Закон України «Про вищу освіту»** [2], аналіз якого дано нижче.

Актуальність дослідження полягає у необхідності виявлення певних недоліків чи колізій у законодавстві, що регулює вказану вище сферу. З цією метою проаналізуємо і порівняємо наведені нормативно-правові акти у частині інноваційної діяльності.

Проблематика інноваційного розвитку досліджувалась, зокрема, і названим вище НН Інститутом євроінтеграційних досліджень ДВНЗ «УжНУ». Свідченням цього є ряд наукових розробок, зокрема вже зазначена **«Інновації у вищій освіті: вітчизняний і зарубіжний досвід»** [9], **«Концептуальні і правові основи інновацій у вищій освіті»** [11]. Окрім того, міжнародною науковою робочою групою розроблено **Концепція інноваційного розвитку ДВНЗ «Ужгородський національний університет» на 2015-2025 рр.** [12] з урахуванням вимог та положень Закону України «Про вищу освіту» [2].

Відомо, що Закон України «Про вищу освіту» підготовлено з урахуванням сучасних вимог економіки України, входженням національної вищої освіти до Європейського та світового просторів вищої освіти та переходу системи вищої освіти до впровадження Національної рамки кваліфікацій. В основі названого закону покладено стратегію розширення автономії вищих навчальних закладів, яку визначено як головну засаду державної політики у сфері вищої освіти. Передбачено інституційні, академічні та фінансові засади автономії вищих навчальних закладів.

Визначений законом вектор демократизації управління вищими навчальними закладами передбачає, перш за все, умови для полегшення визнання дипломів, академічної та професійної мобільності, реалізації можливості освіти впродовж життя. Передбачено освітньо-кваліфікаційні рівні вищої освіти – молодший спеціаліст, бакалавр, магістр, а також вводяться освітньо-науковий рівень доктора філософії і науковий рівень доктора наук. Напрями підготовки, за якими здійснюється підготовка бакалаврів, замінено на спеціальності, які є складовими галузей освіти.

Важливими є ряд інших нововведень закону. Зокрема, норми післядипломної освіти, викладені у статті 10 Закону, передбачають здійснення такої освіти академіями, інститутами післядипломної освіти, структурними підрозділами вищих навчальних закладів, а також відповідними підрозділами наукових і навчально-наукових установ та підприємств з видачею відповідного документа, зразок якого, так само, як і положення про післядипломну освіту, затверджується Кабінетом Міністрів України. Перепідготовку віднесено до здобуття вищої освіти на

основі певного освітньо-кваліфікаційного рівня і передбачено у частині дев'ятій статті 6 закону.

Визначено статус дослідницьких університетів як лідерів вищої освіти (стаття 30). Правовий статус таких університетів регулюється Законом України «Про вищу освіту». Термін «дослідницький університет» вперше з'явився в США та використовувався для позначення невеликої групи навчальних закладів, в яких дослідницька робота проводиться найбільш інтенсивно. Традиції подібних закладів освіти були закладені ще першим американським академіком Бенджаміном Франкліном, який звернув увагу на те, що науки та освіта взаємно збагачуються енергією [5].

У сучасній доктрині вищої освіти схожі розроблені моделі дослідницького університету, складовими якого виступають такі критерії: інтеграція наукових досліджень та освітнього процесу на всіх рівнях підготовки; наявність інформаційної бази навчально-наукової діяльності і можливостей передавання інформації науково-освітньому співтовариству; співпраця з світовими науково-освітніми центрами та фондами.

Ця структура утворюється на базі класичного університету, набуваючи при цьому нових рис, впроваджуючи те нове, що є викликом часу, а саме: мультидисциплінарність, широке, на системній основі здійснюване залучення студентів до наукових розробок, тісну співпрацю з вітчизняними та зарубіжними приватними підприємствами, практичну/інноваційну спрямованість тематики досліджень [6].

Слід зазначити, що сучасні провідні дослідницькі університети вирішують надзвичайно важливі завдання. *По-перше*, вони готують спеціалістів високого рівня, здатних бути конкурентоздатними на сучасному світовому ринку праці. *По-друге*, концентрують в своїх стінах кращих фахівців-дослідників та готують їм достойну зміну. *По-третє*, господарська діяльність університетів є вищою мірою рентабельною і дозволяє цим освітнім закладам здійснювати наук галузях сучасної науки.

Значно посилено інноваційну складову діяльності вищого навчального закладу та визначено організаційно-правові форми впровадження інновацій (стаття 68). **Стратегічними пріоритетними напрямками інноваційної діяльності є:**

- освоєння нових технологій транспортування енергії, впровадження енергоефективних, ресурсозберігаючих технологій, освоєння альтернативних джерел енергії;
- освоєння нових технологій високотехнологічного розвитку транспортної системи, ракетно-космічної галузі, авіа- і суднобудування, озброєння та військової техніки;
- освоєння нових технологій виробництва матеріалів, їх оброблення і з'єднання, створення індустрії наноматеріалів та нанотехнологій;
- технологічне оновлення та розвиток агропромислового комплексу;

- впровадження нових технологій та обладнання для якісного медичного обслуговування, лікування, фармацевтики;
- широке застосування технологій більш чистого виробництва та охорони навколишнього природного середовища;
- розвиток сучасних інформаційних, комунікаційних технологій, робототехніки.

Надзвичайно важливими є положення закону, якими визначається, що відповідно до статті 65, наукова, науково-технічна та інноваційна діяльність у вищих навчальних закладах є невід’ємною складовою освітньої діяльності і провадиться з метою інтеграції наукової, освітньої і виробничої діяльності в системі вищої освіти. Проведення наукової і науково-технічної діяльності університетами, академіями, інститутами є обов’язковим. Суб’єктами наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності є наукові, науково-педагогічні працівники, особи, які навчаються у вищих навчальних закладах, інші працівники вищих навчальних закладів, а також працівники підприємств, які спільно з вищими навчальними закладами провадять наукову, науково-технічну та інноваційну діяльність.

Основою наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності є здобуття нових наукових знань шляхом проведення наукових досліджень і розробок та їх спрямування на створення і впровадження нових конкурентоспроможних технологій, видів техніки, матеріалів тощо для забезпечення інноваційного розвитку суспільства, підготовки фахівців інноваційного типу.

Моніторинг проблематики інноваційного розвитку у вищих навчальних закладах України засвідчує наявність існуючого досвіду роботи в першу чергу в університетах, що мають статус дослідницьких.

Поряд з цим розпочато конкретну роботу з розроблення довгострокових концепцій інноваційного розвитку університетів. Для прикладу, в Ужгородському національному університеті розроблено потужні документи, що стали основою для розробки стратегії інноваційного розвитку. Мова йде про вже згадувану **Концепцію інноваційного розвитку ДВНЗ «Ужгородський національний університет» на 2015-2025 рр.** [12] та **Концепцію Наукового парку ДВНЗ «УжНУ»** [14]. Концепція інноваційного розвитку ДВНЗ «Ужгородський національний університет» на 2015-2025 рр., розкриває основні напрями і чинники трансформації УжНУ як класичного університету в інноваційний вищий навчальний заклад. У концепції *передбачені основні складові діяльності* вишу на шляху до інноваційного університету, зокрема:

- Нормативно-правова основа та методологічні засади трансформації традиційного університету в інноваційний.
- Формування інноваційної моделі розвитку Ужгородського національного університету на основі реалізації трикутника знань.
- Діяльність університету як інтегратора знань, науки та інновацій, важливого чинника регіонального зростання.

- Міжнародне співробітництво УжНУ та його роль в інтегруванні до європейського освітнього простору.
- Система індексації та моніторингу ефективності інноваційного розвитку університету.
- Диверсифікація джерел фінансування інноваційного університету в умовах автономної діяльності.

Основними завданнями наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності вищих навчальних закладів є:

- одержання конкурентоспроможних наукових і науково-прикладних результатів;
- застосування нових наукових, науково-технічних знань під час підготовки фахівців з вищою освітою;
- формування сучасного наукового кадрового потенціалу, здатного забезпечити розробку та впровадження інноваційних наукових розробок [11].

Зазначимо, що важливе значення має також **Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні»** [3]. Цей Закон визначає правові, економічні та організаційні засади формування цілісної системи пріоритетних напрямів інноваційної діяльності та їх реалізації в Україні. Метою закону є забезпечення інноваційної моделі розвитку економіки шляхом концентрації ресурсів держави на пріоритетних напрямках науково-технічного оновлення виробництва, підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні – науково і економічно обґрунтовані напрями провадження інноваційної діяльності, що спрямовані на забезпечення економічної безпеки держави, створення високотехнологічної конкурентоспроможної екологічно чистої продукції, надання високоякісних послуг та збільшення експортного потенціалу держави з ефективним використанням вітчизняних та світових науково-технічних досягнень.

Пріоритетні напрями інноваційної діяльності поділяються на стратегічні та середньострокові. Стратегічні напрями визначаються Верховною Радою України строком на 5 років.

Важливе місце в системі інноваційного розвитку університетів займає **Закон України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки»** [4]. Він визначає пріоритетні напрями розвитку науки і техніки на період до 2020 року. У законі сформульовано базові положення щодо розвитку та поглиблення фундаментальних наукових досліджень з найбільш важливих проблем розвитку науково-технічного, соціально-економічного, суспільно-політичного, людського потенціалу для забезпечення конкурентоспроможності України у світі.

Реалізація пріоритетно-інноваційних напрямів розвитку науки і техніки забезпечується шляхом розроблення та виконання за визначеними пріоритетними

тематичними напрямками наукових досліджень і науково-технічних розробок державних цільових програм, державного замовлення на науково-технічну продукцію, підготовку наукових кадрів, інформаційне та матеріально-технічне забезпечення наукових досліджень і науково-технічних розробок.

Перелік пріоритетно-інноваційних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок формується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері науки, за участю інших заінтересованих центральних органів виконавчої влади, Національної академії наук України та національних галузевих академій наук на основі результатів державної цільової програми прогнозування науково-технологічного та інноваційного розвитку України і затверджується Кабінетом Міністрів України.

Варто зазначити, що названі закони є суттєво оновленими, удосконаленими та доповненими положеннями міждержавних угод, в першу чергу Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, у результаті адаптації вітчизняного законодавства до вимог Європейського Союзу задля успішної інтеграції. Гармонізація положень законів України «Про вищу освіту», «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» та інших із законодавством ЄС є фундаментом для забезпечення інноваційної діяльності вищих навчальних закладів нашої країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 №254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – №30. – С.141.
2. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. №1556- VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. - №37-38. – С. 2004.
3. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні: Закон України від 08.09.2011 р. № 3715-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 19-20. – С. 166.
4. Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки: Закон України від 11.07.2001 р. № 2623-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 48. – С. 253.
5. Грачев С., Е.Городнова. Исследовательские университеты: мировой опыт и приоритеты развития // М.: ООО «Медицинское информационное агентство», 2009. – 160 с.
6. Тимошенко О. Особистісна спрямованість освіти як відповідь на виклики глобалізації // Вища освіта України. – 2009. – № 1. – С. 67-74.
7. Інноваційний університет: концепція становлення і розвитку: монографія / І.В. Артьомов, І.П. Студеняк, С.І. Устич та ін.; за заг. ред.. І.В.Артьомова. – Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2016. -524 с. (Серія «Євроінтеграція:український вимір». Вип.30).
8. Інновації у вищій освіті: актуальні аспекти: робоча програма і методичні рекомендації до вивчення дисципліни / упорядкування і заг. ред.. І.В.Артьомова. – Ужгород: ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2016. – 212 с. (Серія «Євроінтеграція:український вимір». Вип.26)
9. Інновації у вищій освіті: вітчизняний і зарубіжний досвід: навч. посібник/ І.В. Артьомов, І.П. Студеняк, Й.Й. Головач, А.В.Гусь. – Ужгород: ПП «Аутдор-Шарк», 2015. – 360 с. (Серія «Євроінтеграція:український вимір». Вип.23)
10. Інновації у вищій освіті: глосарій термінів і понять / за ред. І.В.Артьомова. – Ужгород: ПП «Аутдор-Шарк», 2015. – 160 с. (Серія «Євроінтеграція:український вимір». Вип.25)

11. Концептуальні і правові основи інновацій у вищій освіті: навчальний посібник-хрестоматія / за ред. І.В.Артюмова. – Ужгород: ПП «Аутдор-Шарк», 2015. – 336 с.

12. Концепція інноваційного розвитку ДВНЗ «Ужгородський національний університет» на 2015-2025 рр. / В.І. Смоланка, І.В. Артюмов, В.П. Приходько, С.І. Устич, А.В. Гусь, Т.О. Бутурлакiна, Ужгород, 2016. – 80 с.

13. Концептуальні і правові основи формування Європейського освітнього простору: навчальний посібник / Артюмов І.В., Ващук О.М.; за ред. Ф.Г. Ващука, В.І. Лугового. – Ужгород: ЗакДУ, 2011. – 568 с. (Серія «Євроінтеграція: український вимір». Вип.17).

14. Концепція Наукового парку «Ужгородський національний університет»: каталог інноваційних проєктів / Студеняк І.П., Артюмов І.В., Гусь А.В. – Ужгород, 2016.

REFERENCES

1. Konstytutsiya Ukrayiny (1996) [*Constitution of Ukraine*] vid 28.06.1996 №254к/96-ВР // Vidomosti Verhovnoyi Rady Ukrayiny. -№30. – st. 141

2. Pro vischu osvitu: Zakon Ukrayiny (2014) [*On higher education: Law of Ukraine*] vid 01.07.2014 p. №1556- VII // Vidomosti Verhovnoyi Rady Ukrayiny. - №37-38. – st. 2004.

3. Pro priorityetni napryamy innovatsiynoyi diyal'nosti v Ukrayini: Zakon Ukrayiny (2011) [*On the priority directions of innovation activity in Ukraine: Law of Ukraine*] vid 08.09.2011 p. № 3715-VI // Vidomosti Verhovnoyi Rady Ukrayiny. - № 19-20. – st. 166.

4. Pro priorityetni napryamy rozvytku nauky i tehniky: Zakon Ukrayiny (2001) [*On the priority directions of science and technology development: Law of Ukraine*] vid 11.07.2001 p. № 2623-III // Vidomosti Verhovnoyi Rady Ukrayiny. – № 48. – st. 253.

5. Grachev S. Issledovatel'skie universitety: mirovoy opyt i priority razvitiya (2009) [*Research universities: world experience and development priorities*] / E.Gorodnova, S.Grachev. – М.: ООО «Meditsinskoe informatsionnoe agentstvo». – 160 p.

6. Tymoshenko O. Osobystisna spryamovanist' osvity yak vidpovid' na vyklyky hlobalizatsiyi (2009) [*The personality orientation of education as an acceptance of globalisation challenges*] / O. Tymoshenko // Vyscha osvita Ukrayiny. - № 1. – p. 67-74.

7. Innovatsiynyy iniversytet: kontseptsiya stanovlennya i rozvytku: monohrafiya (2016) [*Innovative university: concept of formation and development: monograph*] / I.V.Artyomov, I.P. Studenyak, S.I.Ustych ta in.; za zah red. I.V.Artyomova. – Uzhhorod: SU «UzhNU». – 524 p. (Seriya «Evrointehratsiya: ukrayins'kyy vymir». vyp.30).

8. Innovatsiyi u vyschii osviti: actual'ni aspekty: robocha prohrama i metodychni rekomendatsiyi do vuvchennya dystsypliny (2016) [*Innovations in higher education: relevant aspects*] / uporyadkuvannya i zah. red. I.V.Artyomova. – Uzhhorod: SU «UzhNU». – 212 p. - (Seriya «Evrointehratsiya: ukrayins'kyy vymir». vyp.26).

9. Innovatsiyi u vyschii osviti: vitchyznyanyy i zarubizhnyy dosvid: navch. posibnyk (2015) [*Innovations in higher education: domestic and foreign experience*] / I.V.Artyomov, I.P.Studenyak, Y.Y.Holovach, A.V. Hus'. – Uzhhorod: «Atdor-Shark». – 360 p. (Seriya «Evrointehratsiya: ukrayins'kyy vymir». vyp.23).

10. Innovatsiyi u vyschii osviti: hlosariy terminiv i ponyat' (2015) [*Innovations in higher education: glossary of terms and concepts*] / za red. I.V.Artyomova. – Uzhhorod: «Atdor-Shark». – 160 p. (Seriya «Evrointehratsiya: ukrayins'kyy vymir». vyp.25).

11. Kontseptual'ni i pravovi osnovy innovatsiy u vyschii osviti: navchal'nyy posibnyk-hrestomatiya (2015) [*Conceptual and legal foundations of innovations in higher education*] / za red. I.V.Artyomova. – Uzhhorod: «Atdor-Shark». – 336 p.

12. Kontsepsiya innovatsiynoho rozvytku SU «Uzhhorodskyy natsional'nyy universytet» na 2015-2025 rr. (2016) [*The concept of innovative development for SU «Uzhhorod national university»*]

at 2015-2025] / V.I.Smolanka, I.V.Artyomov, V.P.Pryhod'ko, S.I.Ustych, A.V.Hus', T.O.Buturlakina // Uzhhorod.

13.Kontseptual'ni i pravovi osnovy formuvannya Evropeys'koho osvitnyoho prostoru: navchal'nyy posibnyk (2011) [*Conceptual and legal foundations of the formation of European educational space*] / Artyomov I.V., Vaschuk O.M.; za red. F.H. Vaschuka, V.I. Luhovoho. – Uzhhorod: ZakDU. – 568 p. (Seriya «Evrointehratsiya: ukrayins'kyy vymir». vyp.17).

14.Kontsepsiya Naukovoho parku «Uzhhorodskyy natsional'nyy universytet»: katloh innovatsiynih proektiv (1996) [*Concept of the science park SU «Uzhhorod national university»: catalog of innovative projects*]/ Studenyak I.P., Artyomov I.V., Hus' A.V. – Uzhhorod.